વીર સંવત ૨૪૯૨, મહા સુદ ૧, શનિવાર
તા. ૨૨-૧-૧૯૬૬, ઢાળ–૨, ગાથા ૧ થી ૩, પ્રવચન નંબર–૫

આ 'દૌલતરામજી' કૃત 'છ ઢાળા' છે. એની પહેલી ઢાળ પૂરી થઈ. બીજી ઢાળ. ઢાળ(ને) ચાલ પણ કહેવામાં આવે છે અને ઢાળ એટલે મિથ્યાદર્શન આદિથી આત્માના સ્વભાવનું રક્ષણ કરવા આડમાં છ ઢાળ કહેવામાં આવે છે. પહેલી ઢાળમાં ચાર ગતિના દુઃખોનું વર્ણન કર્યું. ઇ દુઃખ કેમ ભોગવ્યું ? એમ કહે છે.

'સંસાર (ચતુર્ગતિમાં) પરિભ્રમણનું કારણ.' એટલે ચાર ગતિ છે એમ પાછી સિદ્ધ કરી. પહેલી વાત આવી ગઈ છે. નિગોદ, ત્યાંથી નીકળી તિર્યંચ થયો, ત્યાંથી નરકમાં ગયો, ત્યાંથી માણસ થયો, દેવ થયો. એવા અનંતા અવતાર મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યાચારિત્ર વડે એણે કર્યા છે. સ્વર્ગના ભવ પણ અનંતા કર્યા છે. પાપ કર્યા તો નરક, નિગોદાદિમાં ગયો, પુણ્યાદિ કર્યા હોય તો મનુષ્ય અને સ્વર્ગમાં (ગયો). એવા ચાર ગતિમાં અનંતકાળથી (રખડે છે). એટલે મિથ્યાદર્શન શબ્દ લ્યે છે. જુઓ !

ઐસે મિથ્યાદગ-જ્ઞાન-ચર્ણ, વશ ભ્રમત ભરત દુખ જન્મ-મર્ણ;
તાતૈં ઇનકો તજિયે સુજાન, સુન તિન સંક્ષેપ કહૂં બખાન. ૧.

'(આ જીવ) (મિથ્યાદગ-જ્ઞાન-ચર્ણવશ) મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યાચારિત્રને વશ...' એનો ખુલાસો કરશે. 'ઐસે' અહીં વજન છે. પૂર્વે કીધું હતું ને કે અનંતકાળ નિગોદમાં રહ્યો, એક શ્વાસમાં અઢાર ભવ કર્યા. કેટલા ? અઢાર, અઢાર ભવ એક શ્વાસમાં ! એવા એવા અનંતકાળ નિગોદમાં રહ્યો. ભગવાન પરમેશ્વર સર્વજ્ઞદેવ તીર્થંકરે જોયું કે એ મિથ્યાશ્રદ્ધા અને જ્ઞાનના જોરે એ નિગોદમાં પણ એને કારણે રહ્યો, ભાઈ ! કર્મને કારણે નહિ, એમ અહીં સિદ્ધ કરવું છે. જુઓ !

'ઐસે મિથ્યાદગ-જ્ઞાન-ચર્ણ, વશ ભ્રમત ભરત દુઃખ જન્મ-મરણ.' એ નિગોદમાં અનંતકાળ રહ્યો. એક શરીરમાં અનંત જીવ, એ પણ પોતાની મિથ્યાશ્રદ્ધા, જ્ઞાન, ચારિત્રને કારણે રહ્યો. કહો, બરાબર છે ? એમાંથી નીકળે છે. નીકળે છે ને ? 'ઐસે'

એ શબ્દ કહીને પૂર્વે પહેલી ઢાળમાં જે ચાર ગતિના દુઃખોનું વર્ણન કર્યું એનું કારણ બતાવે છે. જુઓ ! એમ કીધું ને ? 'સંસાર (ચતુર્ગતિમાં) પરિભ્રમણનું કારણ.' આ કારણ છે. કર્મ નહિ, કર્મ તો જડ માટી–ધૂળ છે. એ તે જડ માટી તત્ત્વ છે, અજીવ તત્ત્વ છે. એને ચાર ગતિમાં રખડવાનું કારણ મિથ્યાશ્રદ્ધા, મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યા રાગ-દ્વેષ પરિણામ, એને લઈને એ જન્મ-મરણના દુઃખો સહન કર્યા છે. કહો, ભાષા કેવી સરસ કરી ! જુઓને ! હેં ? ઓલા કહે, કર્મને લઈને (રખડ્યો). કર્મ તો જડ છે, માટી–ધૂળ છે. તું ભાવ કર ઇ પ્રમાણે કર્મ બંધાય. તારા ભાવને લઈને ચાર ગતિમાં રખડ્યો છો. કહો, બરાબર છે ? ભાઈ ! કે કર્મને લઈને ?

મુમુક્ષુ :– ના, ના. પ્રભુ !

ઉત્તર :– નહિ ? આ શું કહે છે ? 'ઐસે મિથ્યાદગ-જ્ઞાન-ચર્ણ, વશ ભ્રમત ભરત દુઃખ જન્મ-મર્ણ.' એ 'વશ' આમ નાખી દેવું જોઈએ. છાપવામાં ભૂલ પડી ગઈ છે. 'ચર્ણ' આમ જોઈએ, 'વશ' આમ જોઈએ. 'વશ ભ્રમત ભરત દુઃખ જન્મ-મર્ણ.' એમ જોઈએ. 'ચરણ' છે ને સામે 'મરણ' જોઈએ. સમજાણું કાંઈ ?

અનાદિથી એકેન્દ્રિય, બે ઇન્દ્રિય, ત્રણ ઇન્દ્રિય, ચૌઇન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય (થયો). મનુષ્યના ભવ ઉપરાઉપર કરે તો આઠ કરે, એવા અનંતા ભવ કર્યા. સ્વર્ગના પણ, મહા દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ એવા પુણ્ય કર્યા (તેને લઈને) સ્વર્ગમાં પણ અનંતા ભવ કર્યા, પણ મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન, મિથ્યાચારિત્ર શું છે એનું જ્ઞાન એણે કર્યું નહિ. એ મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યા રાગ-દ્વેષને કારણે અનંતકાળમાં એવા નિગોદથી માંડીને ભવ કર્યા. સમજાણું કાંઈ ?

એને વશે 'આ પ્રકારે જન્મ અને મરણના દુઃખોને...' જન્મવું અને મરવું એવા દુઃખોને 'ભોગવતો થકો...' જન્મ-મરણની સંયોગથી વ્યાખ્યા કરી છે. ખરેખર તો માથે કીધું, મિથ્યાદર્શન, જ્ઞાન ને વિકાર એ દુઃખના કારણ છે, એ દુઃખરૂપ છે. સંયોગ દુઃખરૂપ નથી. સમજાય છે કાંઈ ? પ્રતિકૂળ સંયોગ એ દુઃખનું કારણ નથી. એ તો માટી–ધૂળ, પર છે. એમ અનુકૂળ સંયોગ સુખ નથી. અજ્ઞાની મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવે એને અનુકૂળ હોય તો મને ઠીક અને પ્રતિકૂળ અઠીક એમ મિથ્યાશ્રદ્ધાથી માનીને દુઃખી થઈ રહ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ?

'જન્મ અને મરણના દુઃખોને ભોગવતો થકો (ચારે ગતિઓમાં)...' જુઓ ! ઇ ચાર ગતિ આમાં આપી છે, હોં ! આમાં આપી છે. ચક્કર કર્યું છે ને ? જુઓ ! આ ચક્ર. છે એમાં ? ભાઈ !

ચાર ગતિ છે. જુઓ ! મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યાચારિત્ર. ઇ ત્રણને લઈને નિગોદથી માંડીને નવમી ગ્રૈવેયક, અંતિમ ગ્રૈવેયક મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવ થઈને દરેક જીવે અનંતા અવતાર કર્યા. એમાં સૌથી થોડા મનુષ્યના કર્યા. અનંતા ખરા પણ મનુષ્યના થોડા (કર્યા છે). એથી અસંખ્યગુણા નારકીના. અનંતા તો બેય, પણ અસંખ્યગુણા નારકીના. એથી અસંખ્યગુણા દેવના, અત્યાર સુધી (કર્યા). એથી અનંતગુણા તિર્યંચના (કર્યા).

ભગવાન સર્વજ્ઞના જ્ઞાનમાં પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવે ચાર ગતિમાં ક્યાં ક્યાં કેટલો કાળ રહ્યો એ એમના કેવળજ્ઞાનમાં ભાખ્યું. એ પ્રમાણે આવો અનંતકાળ ચાર ગતિમાં રહ્યો પણ અનંત અનંતમાં ફેર (છે). ઘણો કાળ તો નિગોદ અને પશુમાં ગાળ્યો. મિથ્યાદર્શન શું છે અને સમ્યગ્દર્શન શું છે એની કોઈ દિ' એણે પીછાણ કરી જ નહિ.

'(ચારે ગતિઓમાં) ભટકતો ફરે છે. તેથી એ ત્રણને સારી રીતે જાણીને...' જુઓ ! ત્રણ એટલે મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યાચારિત્ર. એ જાણીને 'છોડી દેવા જોઈએ.' જાણીને છોડે ને ? જાણ્યા વિના શું છોડે કે આ મિથ્યાશ્રદ્ધા શું છે ? ઇ

ખુલાસો કરશે, હોં ! પોતે કરશે. '(માટે) એ ત્રણનું સંક્ષેપથી (કહું બખાન)...' હું વર્ણન કરું છું. ત્રણનું (વર્ણન) સંક્ષેપમાં કહીશ. ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે શાસ્ત્રમાં તો ઘણું કહ્યું છે. સંતોએ, મુનિઓએ પરંપરામાં ઘણું (કહ્યું છે), પણ હું આ વાતને થોડામાં કહીશ. એમ ગ્રંથકર્તા 'દૌલતરામજી' કહે છે. 'સાંભળો.' એમ શબ્દનું વજન છે. છે ને ? 'સુન.. સુન.' સાંભળ. કહે છે કે, મિથ્યાદર્શન – ઊંધી માન્યતા, ઊંધા જ્ઞાન અને ઊંધા રાગ-દ્વેષ કરી કેમ ચાર ગતિમાં રખડ્યો એ વાત સાંભળ. સંભળાવે છે.

ભાવાર્થ :– 'આ ગાથા ઉપરથી એમ સમજવું કે મિથ્યાદર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રથી જ જીવને દુઃખ થાય છે...' જુઓ ! એનાથી દુઃખ થાય છે. એનાથી રખડ્યો અને એનાથી દુઃખ થાય છે, બે વાત લેવી. શું કીધું ? મિથ્યાશ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્રથી રખડ્યો અને એનાથી દુઃખ થાય છે, (એમ) બે વાત લેવી. 'શુભાશુભ રાગાદિ વિકાર...' જુઓ ! 'શુભાશુભ રાગાદિ વિકાર તથા પર સાથે એકપણાના શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને એવા મિથ્યા આચરણથી જ જીવ દુઃખી થાય છે,...' લ્યો ! દુઃખી થવાનું કારણ–એક તો શુભ-અશુભ પુણ્ય-પાપના ભાવ એ વિકાર છે. એ મારા માને છે એ જ મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :– રખડવાનું દુઃખ છે?

ઉત્તર :– ઇ રખડે છે એનાથી અને દુઃખ પણ એ જ છે, એમ. અહીં તો રખડવાનું કારણ સિદ્ધ કર્યું છે ને ? પછી તો અર્થમાં જરી દુઃખ કીધું. ઓલા જન્મ-મરણના દુઃખ કરતાં એ મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાનનું દુઃખ છે, એમ કહ્યું. પણ એને કારણે જ રખડે છે અને એ જ દુઃખનું સ્વરૂપ છે, એમ. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...!

કહે છે, શુભ અને અશુભ પુણ્ય-પાપના ભાવ એ મારા છે એવી જે શ્રદ્ધા એ મિથ્યાદર્શન છે. એ શુભ-અશુભ પુણ્ય-પાપના ભાવ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના શુભભાવ અને અશુભ–હિંસા, જૂઠું, ચોરીના ભાવ. એ બેય વિકાર છે. એ વિકાર મારું સ્વરૂપ છે, મને લાભદાયક છે અથવા એ મારા છે એવી માન્યતાને ભગવાન મિથ્યાદર્શન કહે છે. એ મિથ્યાદર્શન અને એને મિથ્યાજ્ઞાન કહે છે. કારણ કે એના ઉપર જ્ઞાન કરીને આત્માનું જ્ઞાન છોડી દીધું. એને જ મિથ્યાચારિત્ર કહે છે. આહા..હા..! કહો, સમજાણું કાંઈ ?

શુભાશુભ રાગ અને પર સાથે (અર્થાત્) દેહ, વાણી, મન, આ તો બધા જડ માટી છે, અજીવ છે. બે તત્ત્વ લીધા. એક અજીવતત્ત્વ અને આસ્રવતત્ત્વ. શરીર, વાણી અને જડ કર્મ એ અજીવતત્ત્વ છે અને પુણ્ય ને પાપના ભાવ એ આસ્રવતત્ત્વ (છે). નવ તત્ત્વમાં જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ (છે). એમાં આ શરીર, વાણી, કર્મ માટી એ તો અજીવતત્ત્વ છે. એને પોતાના માન્યા કે આ દેહની બધી ક્રિયા હું કરું છું, આ વાણી હું બોલું છું, દેહથી કામ ચાલે એ મારાથી થાય છે. એ બધા અજીવને પોતાના માન્યા એ મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન છે. સમજાણું કાંઈ ? નવ તત્ત્વ ભિન્ન ભિન્ન છે. જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ, બંધ, સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ. તો અજીવતત્ત્વ તો જુદું તત્ત્વ છે. એ જુદા તત્ત્વની ક્રિયા થાય એ આત્માથી થાય એમ માનવું એનું નામ મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યા રાગ છે. આહા..હા...! કહો, સમજાય છે આમાં ? અને બીજો શુભાશુભ રાગ આસ્રવ. પુણ્ય અને પાપના ભાવ. નવ તત્ત્વ છે ને ? શુભ–દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ વિકલ્પ (થાય) એ શુભભાવ છે, એ પુણ્ય છે. હિંસા, જૂઠું એ પાપ છે. એ બે થઈને આસ્રવ છે અને બે થઈને અટકેલો બંધભાવ છે. એ પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ, બંધને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું (એ મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન છે). પોતે જ્ઞાનસ્વરૂપ ચિદાનંદ ભગવાનઆત્મા છે, એને ન માનીને આવા વિકારને પોતાના માનવા એનું નામ મિથ્યાદૃષ્ટિ, મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યાચારિત્ર છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

ભિન્ન ભિન્ન ન માનતાં બેને એક માન્યા. જીવ અને અજીવને એક માન્યા અને આસ્રવતત્ત્વને અને જીવને એક માન્યા. છે ભિન્ન તત્ત્વ. નહિતર નવ થાય શી રીતે ? સમજાણું કાંઈ ? ભાષા થોડી થોડી સમજ મેં આતી હૈ ન ? થોડી થોડી સમજ લેના. આહા..હા...! કહે છે કે, આસ્રવ અને પર અજીવ, એની સાથે એકપણાની શ્રદ્ધા મિથ્યાદર્શન શલ્ય છે. આહા..હા...! એ મિથ્યાજ્ઞાન છે. એવા મિથ્યા આચરણથી, એ આ ચારિત્ર કીધું. એવા પરને પોતાનું માનવું, આસ્રવને પોતાનો માનવો, દેહને પોતાનો (માનવો), દેહની ક્રિયા મારાથી થાય એમ માનવું, આ વાણી નીકળે એ પણ હું બોલું છું એમ માનવું એનું નામ મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યાઆચરણ છે. એથી જ 'જીવ દુઃખી થાય છે.' કહો, સમજાણું કાંઈ ?

કર્મથી રખડતો નથી અને કર્મથી દુઃખી થતો નથી, બે વાત સિદ્ધ કરવી છે. ભાઈ ! આહા..હા...! કર્મ તો જડ છે, અજીવતત્ત્વ છે. અજીવતત્ત્વથી આત્મા રખડે ? પોતાની ભૂલથી રખડે કે અજીવથી રખડે ? અને અજીવથી દુઃખ થાય ? પોતે ઊંધી માન્યતા અને ઊંધો ભાવ કરે તો દુઃખ થાય. જડથી આત્માને શું દુઃખ થાય ? સમજાણું ? ભાઈ !

મુમુક્ષુ :- હા જી !

ઉત્તર :- હા જી પણ હળવે હળવે આવ્યું. આ ઊંધી માન્યતા છે, કહે છે. આ શરીરમાં આમ થયું માટે દુઃખી છું. મૂઢ છે, એમ અહીં કહે છે.

મુમુક્ષુ :- સાક્ષાત્ દુઃખ દેખાય છે.

ઉત્તર :- ધૂળમાંય દુઃખ નથી. માટીમાં શું છે ? આ માટી છે, આ તો અજીવ છે, જડ છે, ચૈતન્યના ભાન વિનાના તત્ત્વો છે, અજીવ રજકણો છે. અ-જીવ (અર્થાત્) રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શવાળા. એમાં કંઈ દુઃખ છે આમાં ? આમાં દુઃખ છે ? અથવા આમાં આનંદ છે કે આનંદની ઊલટી દુઃખદશા થાય ? આનંદ તો આત્મામાં છે. અતીન્દ્રિય આનંદ ભગવાનઆત્મસ્વરૂપ. અતીન્દ્રિય આનંદથી ભરેલો આત્મા છે. આહા..હા...! નવ તત્ત્વની ખબર ન મળે. શ્રદ્ધા-મિથ્યાદર્શન ક્યાંથી જાય એને ? ભાઈ ! આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- નવ તત્ત્વ તો માને છે.

ઉત્તર :- શું ધૂળેય માનતા નથી. નામેય આવડતા ન હોય. નામ આવડે તો એના ભાવની ખબર ન હોય. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, એ મિથ્યાશ્રદ્ધા, એ આસ્રવતત્ત્વ અથવા પુણ્ય-પાપ તત્ત્વ અથવા ભાવબંધ, ભાવબંધ, હોં ! અટકેલો વિકાર, એને અને અજીવ કર્મ, શરીર, વાણી, મન, આ પુદ્ગલ પૈસા-ધૂળ આદિ પર એ બધા મારા એમ માનવું એનું નામ મિથ્યાશ્રદ્ધા, એનું નામ મિથ્યાજ્ઞાન અને એ રાગ-દ્વેષ ને મિથ્યાઆચરણ કહ્યું. એનાથી જીવ પરિભ્રમણ કરે છે અને એનાથી જ પોતે દુઃખી થાય છે. બે વાત લેવી. કહો, બરાબર હશે આમાં ? ભાઈ !

'કેમકે કોઈ સંયોગ સુખ-દુઃખનું કારણ થઈ શકતું નથી;...' નિર્ધનતા, શરીરમાં રોગ કે બાયડી મરી જવી, મકાન ન હોય, વાંઢાપણું, વાંઝિયાપણું એ ચીજ દુઃખનું કારણ નથી, એ તો સંયોગ પર ચીજ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :– આ જીવ સંયોગમાં તો ખોવાઈ ગયો છે.

ઉત્તર :– ખોવાય ગયો નથી, માન્યતામાં ખોવાઈ ગયો છે. સંયોગમાં નથી ખોવાયો, માન્યતામાં ખોવાઈ ગયો છે. આમ જ્યાં પ્રતિકૂળતા આવે ત્યાં એં... મને થઈ ગયું. તને શું છે ? એ તો જડમાં છે. ભાઈ ! શરીરમાં રોગ (આવે).

જુઓ ! અહીં કીધું, એ 'સંયોગ સુખ-દુઃખનું કારણ થઈ શકતું નથી;...' કેમકે ભગવાને અજીવતત્ત્વને આત્માથી ભિન્ન કહ્યાં. એ આત્મા જીવતત્ત્વ છે અને આ બધા માટી અજીવતત્ત્વ છે. આ રોગ, પૈસા, બાયડી, છોકરા, શરીર, શરીર હોં ! એ અજીવતત્ત્વ આત્માને દુઃખરૂપ ન થાય. (કેમકે) એ તો માટી જડ છે. દુઃખ તો વિકારભાવ છે, તો વિકારભાવ કંઈ અજીવ કરાવતું નથી. પોતે ભૂલીને મને આમાં દુઃખ છે એવી મિથ્યાશ્રદ્ધા ઊભી કરીને દુઃખી થાય છે. ભાન ન મળે, ભાન. એક્કે તત્ત્વની ખબર ન મળે. ત્યારે શું કંટાળી જાવ છો ? સવારમાં આમ અંદરથી આવીને રાડ્યું પાડે છે. કહો, સમજાણું આમાં ? આહા..હા...!

જુઓને ! એક ગાથામાં કેટલું મૂક્યું છે ! એ 'ચર્ણ, વશ ભ્રમત ભમત દુઃખ જન્મ-મર્ણ.' એને લઈને ભમ્યો અને ભરત દુઃખ (અર્થાત્) એને લઈને જન્મ-મરણના દુઃખ ભોગવ્યા. બેય ભાષા એમાં આવી ગઈ. આવ્યું ને એમાં ? 'મિથ્યાદગ-જ્ઞાન-ચર્ણ, વશ ભ્રમત...' અને 'ભરત દુઃખ જન્મ-મર્ણ.' કેટલું સ્પષ્ટ કર્યું છે ! 'દૌલતરામજી'એ એક સાદી હિન્દી ભાષામાં કર્યું છે, લ્યો ! હેં ? વાંચ્યું છે તમે ? સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, સંયોગ સુખ-દુઃખનું કારણ નહિ. એ ધૂળ–પૈસા પાંચ, પચીસ લાખ સુખનું કારણ નહિ. એ તો માટી જડ છે. જડ સુખનું કારણ થાય ? શું કહે છે ? સંયોગ છે એ તો ધૂળ અજીવતત્ત્વ છે. અજીવતત્ત્વ સુખનું કારણ (છે) ? અજીવમાં સુખ છે ? પણ મને સુખરૂપ થાય એમ મિથ્યાદૃષ્ટિની માન્યતા મિથ્યાદર્શનના શલ્યને

ઊભું કરી ભ્રમી રહ્યો અને દુઃખી થઈ રહ્યો છે. આમ છે. સમજાણું કાંઈ ? અનુકૂળ શરીર નીરોગ હોય તો આપણને ઠીક (રહે). નીરોગ એટલે શું ? એ તો શરીરની દશા છે, જડની, માટીની છે. સંયોગથી કંઈ પ્રતિકૂળતા અને સંયોગથી અનુકૂળતા છે જ નહિ. સાતમી નરકનો નારકી. ભગવાન જેને રૌવરૌવ નરક કહે છે, એ જીવ પણ એટલી પ્રતિકૂળતામાં સમ્યગ્દર્શન પામે છે, લ્યો ! સંયોગ ક્યાં નડે છે ? એવી સાતમી (નરકમાં પામે છે) !

મુમુક્ષુ :- તો શું નડે છે ?

ઉત્તર :- એ ઊંધી માન્યતા, આ લાકડા. આ કીધું શું ? શું કહીએ છીએ આ ? એની ઊંધી શ્રદ્ધા એને નડે છે. આ બહારના સાધન મને દુઃખ છે અને આ મને સુખ છે. હું એક જ્ઞાનસ્વરૂપ છું, હું તો શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ છું એની શ્રદ્ધાના ભાન નથી અને આ મારા ને આ તારા એ પરને માન્યા એનું નામ મિથ્યાદર્શન છે. પછી ત્યાગી થયો હોય અને ભોગી થયો હોય અને સામાયિક, પોસા કરીને બેઠો હોય પણ આ માન્યતા (છે તો) એ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ છે. સમજાણું કાંઈ ? એને મિથ્યાદર્શન છે, એને ધર્મ-બર્મ જરીયે નથી. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

'એમ જાણીને સુખાર્થીએ એ મિથ્યાભાવોનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.' સમજાણું ? 'ઇનકો તજિયે' છે ને ? 'તાતૈં ઇનકો તજિયે સુજાન,...' સુજાન (એટલે) સારી રીતે જાણીને. જાણ્યા વિના શી રીતે છોડે ? આ સુખ છે, આ દુઃખ છે, પરને લઈને માન્યું એ મિથ્યાશ્રદ્ધા છે. સુખ-દુઃખ પરને લઈને નથી, સુખ-દુઃખની માન્યતા તેં કરી માટે સુખ-દુઃખ કલ્પના છે, વસ્તુમાં (સુખ-દુઃખ નથી). ભગવાનઆત્મા તો જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ છે. કેવળીએ તો એમ જોયું છે કે, તારો આત્મા તો જ્ઞાન, આનંદ ને શાંતિથી ભરેલો આત્મા છે. એને ભગવાને આત્મા જોયો છે. ભગવાને આત્મા એને કહ્યો અને જોયો (છે). અંદર જ્ઞાન, આનંદ અને શાંતિ ભરેલી (છે) એનું નામ ભગવાને આત્મા જોયો. પુણ્ય-પાપના ભાવને તો ભગવાને આસ્રવતત્ત્વ જોયું. કર્મ, શરીરને ભગવાને અજીવતત્ત્વ જોયું અને આ અજીવ અને આસ્રવને પોતાના માને અને આત્માનું જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ (છે) એને પોતાનું માને નહિ. એ મિથ્યાદર્શન અને મિથ્યાજ્ઞાન છે. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન સર્વજ્ઞદેવ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વર જેને એક સમયમાં ત્રણકાળ ત્રણલોક જણાયાં. સમજાય છે ? અનંતકાળથી પરમેશ્વર થતા હોય છે કે નહિ ? વર્તમાન ભગવાન બિરાજે છે. કેવળીપણે 'સીમંધરપ્રભુ' (અને) લાખો કેવળીઓ અને વીસ તીર્થંકરોએ તો તારા આત્માને આમ જોયો છે. શુદ્ધ જ્ઞાનસ્વરૂપ, આમાં પછી આવશે. જુઓ ! 'વિનમૂરત ચિન્મૂરત' પછી આવશે. ભગવાને તો એમ જોયો છે કે, આત્મા તો જ્ઞાન, આનંદ ને શાંતિની મૂર્તિ છે, અરૂપી છે. ભગવાને તો એમ જોયું છે. ઓલા પુણ્ય-પાપના ભાવ ઊઠે, દયા, દાન, કામ, ક્રોધને તો આસ્રવતત્ત્વ જોયું છે અને કર્મ, શરીરને ભગવાને અજીવતત્ત્વ જોયું છે. અને તું અજીવ ને આસ્રવને પોતાના માને. ભગવાનની માન્યતાથી તારી (માન્યતા) ખોટી થઈ અને તારા તત્ત્વથી પણ તારી માન્યતા ખોટી થઈ. સમજાણું કાંઈ ? 'સુખાર્થીએ મિથ્યાભાવોનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. એટલા માટે જ હું અહીં સંક્ષેપથી એ ત્રણનું વર્ણન કરું છું.' લ્યો !

અગૃહીત-મિથ્યાદર્શન અને જીવતત્ત્વનું લક્ષણ

જીવાદિ પ્રયોજનભૂત તત્ત્વ, સરધૈં તિનમાંહિ વિપર્યયત્વ;
ચેતનકો હૈ ઉપયોગરૂપ, વિનમૂરત ચિન્મૂરત અનૂપ. ૨.

અન્વયાર્થ :- (જીવાદિ) જીવ, અજીવ, આસ્રવ, બંધ, સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ, (પ્રયોજનભૂત) મતલબનાં (તત્ત્વ) તત્ત્વ છે, (તિનમાંહી) તેમાં (વિપર્યયત્વ) ઊંધી (સરધૈ) શ્રદ્ધા કરવી [તે અગૃહીત મિથ્યાદર્શન છે.] (ચેતનકો) આત્માનું (રૂપ) સ્વરૂપ (ઉપયોગ) દેખવું-જાણવું અથવા દર્શન-જ્ઞાન (હૈ) છે [અને તે] (વિનમૂરત) અમૂર્તિક (ચિનમૂરત) ચૈતન્યમય [અને] (અનૂપ) ઉપમારહિત છે.

ભાવાર્થ :- યથાર્થ પણે શુદ્ધાત્મદૃષ્ટિ દ્વારા જીવ, અજીવ, આસ્રવ, બંધ, સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ, એ સાત તત્ત્વની શ્રદ્ધા કરવાથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે. એટલા માટે આ સાત તત્ત્વો જાણવાં જરૂરનાં છે. સાતે તત્ત્વોનું વિપરીત શ્રદ્ધાન કરવું તેને અગૃહીત મિથ્યાદર્શન કહે છે. જીવ જ્ઞાન-દર્શન ઉપયોગસ્વરૂપ અર્થાત જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છે, અમૂર્તિક, ચૈતન્યમય અને ઉપમારહિત છે. ૨.

'અગૃહીત મિથ્યાદર્શન...' એટલે અનાદિની મિથ્યાશ્રદ્ધા. અગૃહીત એટલે નવી નથી ગ્રહેલી. જન્મ્યા પછી કુદેવ, કુગુરુ, કુશાસ્ત્ર મળ્યા અને ઊંધી શ્રદ્ધા ગ્રહે એને ગૃહીત મિથ્યાત્વ કહેવાય છે, પણ અનાદિના નિગોદથી માંડીને નિસર્ગ નામ સ્વાભાવિક ઊંધી માન્યતા અનાદિથી કરી છે એને અગૃહીત મિથ્યાદર્શન કહે છે. 'અગૃહીત મિથ્યાદર્શન અને જીવતત્ત્વનું લક્ષણ.' આમાં બે વ્યાખ્યા કરશે. અગૃહીત સમજાણું ? અનાદિકાળથી એ પુણ્ય અને પાપને ભાવને પોતાના માન્યા. જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપને ભૂલ્યો. એવી જે મિથ્યાશ્રદ્ધા એ અગૃહીત મિથ્યાત્વ છે. નવી ગ્રહેલી નથી. અનાદિના નિગોદ એકેન્દ્રિયના જીવથી માંડીને સ્વર્ગનો દેવ થયો, અનંત વાર નવમી ગ્રૈવેયકે ગયો, સાધુ થઈને પંચ મહાવ્રતની ક્રિયા પાળીને (ત્યાં ગયો) પણ અગૃહીત મિથ્યાત્વ એણે ટાળ્યું નહિ. એ અગૃહીત એટલે એ પુણ્ય ને દયા, દાન, વ્રતનો વિકલ્પ ઊઠે છે એ વિકાર છે. એને પોતાનો માન્યો એ અગૃહીત મિથ્યાદર્શન છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- અનાદિકાળનું છે માટે એ ઘાટું છે ?

ઉત્તર :- એ ઘાટું તો અગૃહીત ઉપર ગૃહીત થાય એ ઘાટું છે. અગૃહીતનો અર્થ એટલો કે અનાદિથી ગ્રહેલું છે, નવું નથી. એ મિથ્યાદર્શન અનાદિનું છે અને જન્મ્યા પછી કુદેવ, કુગુરુ, કુશાસ્ત્રના ઊંધા લાકડા ગરે એનું નામ ગૃહીત મિથ્યાત્વ છે. એ મિથ્યાત્વને વધારે પુષ્ટ કર્યું. આવશે, બધું આવશે આમાં. સમજાણું કાંઈ ? કોઈ દિ', વાંચ્યું છે કે દિ' ? ઉપર ઉપરથી લાકડા ચલાવી રાખ્યા છે. એણે તો ચોપડી છપાવી છે, કંઈક ગપગોળાની છપાવી હોય.

હવે અગૃહીત મિથ્યાદર્શનની વ્યાખ્યા કરે છે.

જીવાદિ પ્રયોજનભૂત તત્ત્વ, સરધૈં તિનમાંહિ વિપર્યયત્વ;
ચેતનકો હૈ ઉપયોગરૂપ, વિનમૂરત ચિન્મૂરત અનૂપ. ૨.

જુઓ ! ઓલું પહેલું કીધું હતું ને ? ઓલું આત્મનું. એ..ઇ...! દેવાનુપ્રિયા ! ક્યાં ગયો ? એ..ઇ...! શું કીધું હતું ? પહેલું આત્મનું રૂપ કીધું હતું ને એમાં ? આત્માનું રૂપ ન જાણ્યું. નહોતું આવ્યું ? 'કૈસે રૂપ લખે આપનો.' ચૌદમે, ચૌદમે. (પહેલી ઢાળની ચૌદમી ગાથા). 'કૈસે રૂપ લખે આપનો.' એ રૂપ એટલે આત્મરૂપ છે, જુઓ ! અહીંયાં

મેળવી દીધું. જુઓ ! 'ચેતનકો હૈ ઉપયોગરૂપ,' છે ને ? 'વિનમૂરત ચિન્મૂરત અનૂપ.' બહુ સરસ વાત ! ટૂંકી મેળવી. બહુ સારી કરી છે. હવે શું કહે છે ?

જુઓ ! એનો અર્થ. '(જીવાદિ)...' નવ તત્ત્વો છે ને ? આમ ટૂંકામાં સાત કહો. 'જીવ, અજીવ,...' આસ્રવમાં પુણ્ય-પાપ ભેગા આવી ગયા. 'આસ્રવ, બંધ, સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ,...' ભગવાને નવ તત્ત્વ કહ્યા છે. આમ ભગવાને છ દ્રવ્ય જોયા. છ દ્રવ્યના પેટા ભેદે નવ તત્ત્વ કહ્યા. એ નવ તત્ત્વનું ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપ છે. એ કેવા છે ? ઇ બધી વ્યાખ્યા અંદર આવશે, હોં !

જીવ એને કહીએ કે, ચૈતન્યરૂપને. અજીવ એને કહીએ કે શરીર, કર્મ, ધર્માસ્તિ આદિ એને. આસ્રવ એને કહીએ, જીવમાં થતાં શુભ-અશુભ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધના ભાવ એને આસ્રવ તત્ત્વ કહીએ. બંધ એને કહીએ, એમાં આત્મા અટક્યો, ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાનાનંદ રાગમાં અટક્યો એને ભાવબંધ કહીએ. સંવર એને કહીએ કે, શુભ-અશુભ વિકાર રહિત આત્માના ચૈતન્યના આનંદનું ભાન અને શુદ્ધ આનંદના ભાનમાં ઠરે ત્યારે જે શુભાશુભ પરિણામ અટકી જાય એને સંવર કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? આ ટૂંકી વ્યાખ્યા આગળ બધી આવશે, હોં !

ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ છે એવું ભાન કરીને આનંદમાં, જ્ઞાનમાં ઠરે, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી ખસે, એટલી આત્માની અનાકુળ શાંતિ ઉત્પન્ન થાય, એને ભગવાન સંવર કહે છે. નિર્જરા–પૂર્વની શુદ્ધિથી વધારે શુદ્ધિની શાંતિ વધે, વીતરાગતા વધે, શુદ્ધઉપયોગની શુદ્ધિ વધે, પુણ્ય-પાપના ભાવનો ઉપયોગ ઘટે. શુભાશુભ પરિણામ ઘટે અને શુદ્ધઉપયોગ વધે તેને ભગવાન નિર્જરા કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? અને મોક્ષ. સર્વથા વિકારરહિત થઈને આત્માની પૂર્ણાનંદ દશાની પ્રગટ દશા (થાય) એને ભગવાન મોક્ષ કહે છે. લ્યો ! સાત (વ્યાખ્યા થઈ). સાતમાં આસ્રવમાં પુણ્ય ને પાપ બે આવી ગયા.

એ સાત તત્ત્વો અથવા નવ તત્ત્વો પ્રયોજનભૂત છે. મતલબના છે, પોતાને જરૂરના છે, પોતાને એનું જ્ઞાન ઉપયોગનું છે. એ નવનું જ્ઞાન પોતાને ઉપયોગનું છે. સમજાણું કાંઈ ? પોતાને એ કામ આવે એવું છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એ નવ તત્ત્વો

મતલબના છે, પોતાના ઉપયોગના છે, પોતાના હિતના છે અને પોતાના પ્રયોજનભૂત છે, પોતાને પ્રયોજનભૂત ભગવાને સાત (તત્ત્વ) કહ્યા છે. એને બરાબર જાણવા જોઈએ. ભગવાન જાણે સાત કેવા હશે ? ગડિયા હાંક્યે જાય. ભાઈ ! આ બધા જૂના માણસ છે. સામાયકિ ને પોસા ને પડિકમણા કર્યે જાય, હાંક્યે જાય ગાડા ! કોને કહેવો સંવર ને કોને કહેવો આત્મા ?

મુમુક્ષુ :– સંવર ન થાય ?

ઉત્તર :– ધૂળેય સંવર નથી, ત્યાં ક્યાં સંવર હતો ? આત્મા પુણ્ય-પાપના રાગ રહિત ભિન્ન ભાસ્યા વિના આનંદમાં ઠર્યા વિના સંવર અને સામાયિક થાય ક્યાંથી ? ધૂળમાં ? સમજાણું કાંઈ ? હેં ?

મુમુક્ષુ :– મતલબના એટલે સંઘરી રાખવા ?

ઉત્તર :– હા, હા. જ્ઞાનમાં સંઘરી રાખવા. શું કહે છે ? કહો. જ્ઞાનમાં એને સંઘરી રાખવા. ઉપયોગના, પહેલા કહ્યા ને ? ન કહ્યા ? લાભદાયક છે. જીવ જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ છે, અજીવ શરીર, વાણી, કર્મ, જડની ક્રિયા એની સ્વતંત્ર છે. દયા, દાન, વ્રતના પરિણામ ઉત્પન્ન થાય એ શુભ–પુણ્ય બંધ અને આસ્રવ છે અને એ પુણ્ય-પાપના પરિણામ રહિત ભગવાનઆત્માનું જ્ઞાન કરીને આનંદમાં, શુદ્ધતામાં પુણ્ય-પાપ રહિતની દશા–આનંદમાં ઠરવું એ સંવર અને નિર્જરા છે. પૂર્ણાનંદની પ્રગટ દશા તેનું નામ મોક્ષ છે. એ આત્માને સંઘરવા જેવા છે, લ્યો ! એનું જ્ઞાન. 'સુજાન' કહ્યું ને ? ભાષા શું કીધી ? જુઓને ! ઓલામાં 'સુજાન' કહ્યું હતું ને ? જાણવાનું કહ્યું હતું. અહીં કહ્યું કે, એને જાણવું. વિપરીત શ્રદ્ધા મિથ્યાત્વ છે. સવળી લાભદાયક છે. સમજાણું કાંઈ ? બહુ ટૂંકામાં ગાગરમાં સાગર ભરી દીધો છે, માળાએ ! ગાગરમાં સાગર ! હિન્દીમાં ટૂંકામાં ઘણું ભર્યું.

એ '(પ્રયોજનભૂત) મતલબનાં તત્ત્વ છે,...' જુઓ ! પહેલું ઇ કે, પોતે તત્ત્વ શું છે ઇ જાણ્યા વિના સ્વમાં ઠરશે શી રીતે ? અજીવ તત્ત્વને અજીવ તરીકે જાણ્યા વિના એમાંથી લક્ષ છોડશે શી રીતે ? સમજાણું ? મોક્ષને જાણ્યા વિના, પૂર્ણ મુક્તિ પરમાનંદને જાણ્યા વિના મોક્ષ તરફ પ્રયત્ન કરશે શી રીતે ? અને પ્રયત્ન કરવો

એ તો સંવર, નિર્જરા છે. ઇ પુણ્ય-પાપના ભાવ આસ્રવને જાણ્યા વિના, આસ્રવને જાણ્યા વિના એનાથી ખસવું એવું સંવરનું જ્ઞાન થાશે શી રીતે ? સમજાણું કાંઈ ? ભાઈ ! ક્યાં હતું આ તમારે ત્યાં 'નાગનેશ'માં ? નહિ ? ઊંધે ઊંધી વાતું બધી છે. એકેએક વાત, કાંઈ એકેય તત્ત્વની શું તત્ત્વ છે અને શું એનો સ્વભાવ છે, કાંઈ ભાન ન મળે અને કહે, અમે ધર્મ કરીએ છીએ. ધૂળેય નથી. બફમ્‌માં જિંદગી ચાલી જશે અને જાશે ચોરાશીના અવતારમાં.

'તેમાં ઊંધી શ્રદ્ધા કરવી...' દેખો ! જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ આત્મા, એને રાગવાળો, પુણ્ય, દયા, દાનવાળો માનવો એનું નામ મિથ્યાદર્શન. આ પુણ્ય-પાપના ભાવથી આત્માને લાભ માનવો એનું નામ મિથ્યાદર્શન. આ અજીવની ક્રિયા દેહ, વાણીની થાય એ મારાથી થાય છે, આ પર જીવની દયા પળે એ હું પાળી શકું છું એ મિથ્યાદર્શન. કારણ કે અજીવ તત્ત્વ ભિન્ન છે. જીવ અને અજીવ મારાથી ભિન્ન છે, એની દશા મારાથી ન થાય છતાં મારાથી થાય (એમ માને તો) તે મિથ્યાદર્શન – અગૃહીત મિથ્યાદર્શન (છે). સમજાણું કાંઈ ? અને સંવર અને નિર્જરા. આત્મા જ્ઞાનાનંદ શુદ્ધ સ્વરૂપ, એની અંતરમાં નિર્મળતામાં ધ્યાનમાં એકાકાર થવું એનું નામ સંવર છે. એને ન માનતા શુભભાવ દયા, દાનના થાય એને સંવર માને એ મિથ્યાદર્શન. સમજાણું ? અને એકલા અપવાસ કરીને નિર્જરા માને એનું નામ મિથ્યાદર્શન. આત્મા શુદ્ધનું ભાન થઈને અંદરમાં આનંદમાં ઠરે, અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ વિશેષ આવે એનું નામ નિર્જરા. એને ન માનતા એક અપવાસ કર્યો મને નિર્જરા થઈ (એમ માને) એનું નામ મિથ્યાદર્શન. એ.. દેવાનુપ્રિયા ! ઇ અમારે જૂના માણસ છે. કહો ! શેઠિયા માણસ છે ને જૂના છે, ત્યાં વડાલના. બધું સાંભળ્યું છે ને ! એણે જિંદગીમાં ઘણું સાંભળ્યું છે. અપાસરાના આગેવાન. મરે ત્યારે રોવે. અરે...! ભગવાન, બાપા ! ભગવાન શું કહે છે એના તત્ત્વની ખબરું ન મળે ને ક્યાંથી એને સાચી શ્રદ્ધા થઈ ? આ..હા...!

એ ઊંધી શ્રદ્ધા એને અગૃહીત મિથ્યાત્વ (કહે છે). અગૃહીત એટલે આ માન્યતા અનાદિની છે, નવી નથી. જેને નિસર્ગ મિથ્યાત્વ કહે છે. નિસર્ગ કહો, અગૃહીત કહો, અનાદિથી ચાલ્યું આવેલું કહો (બધું એકાર્થ છે). ઓ..હો...! નવમી ગ્રૈવેયક દિગંબર સાધુ થઈને ગયો, હોં ! નગ્ન મુનિ (થઈ) હજારો રાણી છોડીને પંચ મહાવ્રતના પરિણામ,

દયાના એવા પરિણામ (પાળ્યા કે) ઉપરથી દેવલોકની દેવી આવે તો ચળે નહિ એવા. ભાન ન મળે, તત્ત્વ અંદર આનંદકંદ જ્ઞાનાનંદ શુદ્ધ સ્વરૂપ છે અને આ દયા, દાનનો વિકલ્પ ઊઠે છે એ આસ્રવ ને પુણ્ય ને વિકાર છે, એ વચ્ચેનું ભેદજ્ઞાન નહોતું એથી મિથ્યાદર્શનને કારણે નવમી ગ્રૈવેયકમાં રહ્યો. ઇ કીધું ને ? એને લઈને – મિથ્યાદર્શન, જ્ઞાનને કારણે ચાર ગતિમાં રખડ્યો છે, દેવલોકમાં પણ રખડ્યો એમ આવ્યું ને એમાં ? સમજાણું કાંઈ ?

'(ચેતનકો)...' હવે ચેતનની વ્યાખ્યા કરે છે. પહેલા સાતની વ્યાખ્યા લેવી છે ને ? '(ચેતનકો) આત્માનું (રૂપ)...' દેખો ! એ.. દેવાનુપ્રિયા ! આત્માનું રૂપ આવ્યું. રૂપ એટલે સ્વરૂપ. ભગવાનઆત્મા અંદર દેહમાં બિરાજે (છે), ચૈતન્યપ્રભુ, એનું સ્વરૂપ કેવું છે ? 'દેખવું–જાણવું...' છે. એનું સ્વરૂપ તો દેખવું અને જાણવું છે. દેહની ક્રિયા કરવી કે રાગ કરવો એ એનું સ્વરૂપ નથી. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? જાણવું-દેખવું, દર્શન-જ્ઞાન સ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, દૃષ્ટા-જ્ઞાતા. ચૈતન્ય પ્રતિભાસ. એમાં બીજું જણાય, આ જાણનાર. રાગ-દ્વેષ થાય એ જણાય, શરીરની ક્રિયા જણાય, જાણનાર પોતે, કરનાર નહિ. સમજાણું કાંઈ ? એવો ભગવાનઆત્મા સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવે જોયો કે આ તો જ્ઞાન ને દર્શનનો પિંડલો આત્મા છે. જેમ સાકરનો સાકર અને મીઠાશનું દળ છે એમ આ ભગવાનઆત્મા જાણવું ને દેખવું એનું દળ સત્ત્વ આખી એની શિલા છે. જાણવા-દેખવાના સત્ત્વની શિલા આત્મા છે. અરૂપી ભગવાનઆત્મા છે. એને ન માનતા, એમ ન માનતા એને પરની ક્રિયા કરનારો માનવો, એને પુણ્યના, પાપના ભાવવાળો માનવો એ ચૈતન્યની વિપરીત માન્યતા–મિથ્યાદર્શન છે. સમજાણું કાંઈ ? આ તો હવે પુસ્તક સામે પડ્યું છે એના અર્થ થાય છે. ...માં શું લખ્યું છે ?

'આત્માનું (રૂપ) સ્વરૂપ દેખવું–જાણવું અથવા દર્શન–જ્ઞાન છે...' જેને અહીંયાં ભગવાનઆત્મા કહીએ (એનું સ્વરૂપ જાણવું-દેખવું છે). બાકી પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ ઊઠે એ તો આસ્રવ તત્ત્વ છે. શરીર, વાણી, મન ને આ જડ એ તો અજીવ તત્ત્વ છે. એમ અજીવને અજીવ, આસ્રવને આસ્રવ, જીવને જીવ એણે જાણ્યા નહિ. ગોટો વળ્યો આમથી આમ ને આમથી આમ. જાણવા-દેખવાના સ્વરૂપને વિકારવાળો માન્યો અને વિકારથી આત્માને લાભ થાય એમ માન્યું. અજીવની ક્રિયા જીવ કરે એમ માન્યું,

જીવ અજીવની ક્રિયા કરે, જાણવું–દેખવું નહિ પણ અજીવની ચાલવું-બોલવું આદિ (ક્રિયા કરે). એવા ચૈતન્ય તત્ત્વને જાણવા–દેખવાના સ્વરૂપે ન માનતા વિપરીત માન્યતા કરી એનું નામ મિથ્યાદર્શન શલ્ય કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? છે કે નહિ પુસ્તક ? એ..ઇ...! છે ? એમાં લખેલું છે ? આ શું કીધું ?

'ચેતનકો રૂપ ઉપયોગરૂપ' કીધું ? લ્યો, ભાઈએ શું કીધું ? 'ચેતનકો હૈ ઉપયોગરૂપ, ચેતનકો હૈ ઉપયોગરૂપ, વિનમૂરત ચિન્મૂરત અનૂપ.' વિનમૂર્તિ અરૂપી છે એ તો, એના રંગ, ગંધ, સ્પર્શ (છે નહિ). વિનમૂર્તિ (અર્થાત્) એમાં રંગ, ગંધ ક્યાં છે ? આ ધૂળના રંગ છે. એ તો અરૂપી છે અને ચિન્મૂરતિ છે. વિનમૂરતિ અને ચિન્મૂરતિ. વિનમૂરતિ (અર્થાત્) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ વિનાની પણ ચિન્મૂરતિ છે એ તો ભગવાન જ્ઞાનનું તેજ છે, એકલા જ્ઞાનના પ્રકાશનો ચંદ્ર છે. જ્ઞાન-દર્શનનો પિંડ ભગવાનઆત્મા છે. એને આત્મા ભગવાને કહ્યો છે. એને કામ સોંપવા, વિકારના અને પરના કામ સોંપવા (એ) મિથ્યાદર્શન અને મિથ્યાજ્ઞાન છે, એમ કહે છે. કહો, ભાઈ ! આ સમજાય છે કે નહિ ? (પુસ્તક) છે ને હાથમાં ? હેડમાસ્તર છે. આહા..હા...! શું કહે છે ? જુઓ !

ભગવાનઆત્મા જાણવું–દેખવું એટલે જ્ઞાતા–દૃષ્ટાનો પિંડ. એમાં આનંદ આદિ બધા (છે) પણ આ મુખ્ય ગુણ છે ને ? ઉપયોગ લેવો છે ને ? ઉપયોગ લેવો છે. ઉપયોગ એટલે જાણવું ને દેખવું. બસ ! એ જાણવું–દેખવું ભગવાનઆત્માનું લક્ષણ અનાદિઅનંત ભગવાને જોયું છે. 'उवओग लखणो निश्चम्' ભગવાનઆત્માને ભગવાન સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વર તીર્થંકરે જાણવા-દેખવાના ઉપયોગસ્વરૂપે ભગવાનઆત્માને જોયો છે. એને આત્મા કહીએ. એથી અતિરેક બીજી રીતે આત્માને માટે માનવું (અર્થાત્) શરીરવાળો ને કર્મવાળો ને ફલાણાવાલો ને સુખી-દુઃખી માનવો ને રાજા, રંક બધું મિથ્યાદર્શન શલ્ય છે. ઇ આવશે, ઇ પછી આવશે, ચોથી (ગાથામાં) આવશે. સમજાણું કાંઈ ?

વિપર્ય શ્રદ્ધાની વાત છે ને ? જુઓને શું કહ્યું ? 'સરધૈં તિનમાંહિ વિપર્યયત્વ.' આ નવ તત્ત્વોમાં વિપરીતપણે માનવું એને ભગવાન અગૃહીત મિથ્યાત્વ અનાદિની ઊંધી માન્યતા કહે છે. હવે આમાં તો દીવા જેવી વાત છે, આમાં કાંઈ શીખવાનું

(કે) બહુ લાંબા પલાખાની વાત નથી. એવા જે નવ તત્ત્વો છે એને વિપર્યત્વ– વિપરીતપણે શ્રદ્ધે. જેમ છે તેમ ન માને, એનાથી ઊંધું માને. આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ જાણવું– દેખવું એને ન માને, એને રાગવાળો માને, પુણ્યવાળો માને, કર્મવાળો માને, શરીરવાળો માને. ઇ તો ભિન્ન તત્ત્વ છે. એ મિથ્યાશ્રદ્ધા (છે). અજીવને આત્માના કાર્ય કરતો માને, અજીવ એની મેળે ન કરી શકે (એમ માને). અજીવમાં કાંઈ શક્તિ છે ? શરીર, વાણી, જડ માટી છે, એનામાં શક્તિ છે ? એ તો આત્મા હોય તો એને હલાવી શકે છે, એમ મૂઢ અજીવની શક્તિને માનતો નથી. એ અજીવ તત્ત્વ જડ છે. હાલે, ચાલે એ જડને લઈને, આત્મા-ફાત્મા ન હલાવે. અજીવ એટલે જડ. એમાં કાંઈ શક્તિ (છે) ? એમાં અનંતી શક્તિ છે. આહા..હા...!

અજીવ તત્ત્વ છે. અજીવ કંઈ અવસ્તુ નથી. એક-એક રજકણમાં અનંતા ગુણો છે. એક-એક પોંઈટ, આ તો ઘણા રજકણ(નો પિંડ છે), આ ક્યાં મૂળ ચીજ છે ? ઘણા રજકણો ભેગા થઈને થયું છે. ભગવાને તો આનો છેલ્લો રજકણ જે ટૂકડો રહે એને પરમાણુ કહ્યો છે. છેલ્લો, છેલ્લો, છેલ્લો કટકો. ઇ એક-એક પમરાણુમાં અનંતા ગુણ છે. રૂપી રંગ, ગંધ, સ્પર્શવાળા અનંતા ગુણો છે, એમાં જડમાં. એને કારણે ગતિ કરે અને એને કારણે સ્થિર થાય ને એને કારણે રૂપાંતર થાય ને એને કારણે રસાંતર થાય ને એને કારણે વર્ણાંતર થાય. એવી એનામાં શક્તિ છે. એવા અજીવ તત્ત્વને એમ ન માનતા એનું આત્મા કાંઈ કરે એમ માનવું તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ મિથ્યાશ્રદ્ધામાં માને છે.

મુમુક્ષુ :– ભગવાને આપી છે.

ઉત્તર :– ભગવાને જાણી છે, આપે કોણ ? ભગવાને કહ્યું છે કે, જેટલા ગુણો તારામાં છે... કીધું નહોતું પહેલું ? આકાશ સર્વવ્યાપક છે ને ? આકાશ છે કે નહિ ? ભગવાને જોયેલા છ દ્રવ્ય છે કે નહિ ? ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ, આકાશ, કાળ, જીવ ને પુદ્ગલ. એમાં આકાશ સર્વવ્યાપક છે ને ? આમ ને આમ ચાલ્યું છે ને ? આ તો ચૌદ બ્રહ્માંડ થોડું છે. ચૌદ રાજલોક તો અસંખ્ય યોજનમાં છે પણ ખાલી ભાગ છે ને ? અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત ચાલ્યો જાય છે એને ભગવાન આકાશ કહે છે, આકાશ. પછી ક્યાંય (પૂરું) થઈ રહે છે ? આકાશ ક્યાંય કોઈ દિશાએ

થઈ રહે છે ? અમાપ.. અમાપ.. અમાપ.. અમાપ.. ક્યાંય હદ ન મળે. એના એક એક પૉઈંટનો રજકણ મૂકો તો એક પ્રદેશ કહેવાય. એટલા બધા પ્રદેશની સંખ્યા કરતા એક જીવમાં અનંતગુણા ગુણ છે. એટલા જ અનંતા ગુણો એ પરમાણુમાં છે. સાંભળ્યું છે કે દિ' એણે ?

ઇ આકાશ નામનો પદાર્થ એમ ને એમ અવ્યાપક એટલે વ્યાપક ક્યાંય ન ઠરે, ન હદ રહે, બેહદ એમ ને એમ ચાલ્યો જ ગયો, ચાલ્યો જ ગયો. એના જેટલા પ્રદેશ છે એના કરતા એક રજકણમાં અનંતગુણા ગુણ છે. એક રજકણ, હોં ! પૉઈંટ. એમ ભગવાન ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞ તીર્થંકરદેવે જાણ્યું અને કહ્યું છે. જાણ્યું એવું કહ્યું અને કહ્યું એવું છે. ભગવાને ક્યાં કર્યું હતું ? કર્યું છે ભગવાને ? ભગવાન કાંઈ કર્તા-બર્તા નથી. સમજાણું કાંઈ ? ઇ અજીવમાં શક્તિ નથી એમ માને. એની મેળાએ શરીર ચાલે ? એની મેળાએ વાણી નીકળે ? એની મેળાએ નીકળે છે, તને ભાન નથી. ઇ કહે છે. એમાં વિપર્યય શ્રદ્ધા કરે છે. સમજાણું ?

ચૈતન્યમમય આત્મા અમૂર્તિક છે. દેખો ! એક તો જ્ઞાન-દર્શન કહ્યું. '(વિનમૂરત)' એટલે 'અમૂર્તિક...' એમાં કાંઈ રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ ભગવાનઆત્મામાં નથી, એ તો અરૂપી છે. '(ચિન્મૂરત) ચૈતન્યમય...' છે. ચૈતન્ય જ્ઞાન-દર્શનમય ભગવાનઆત્મા છે અને '(અનૂપ)...' છે (અર્થાત્) 'ઉપમારહિત છે.' ચૈતન્યમય છે ને ? અભેદ થઈ ગયો ને ? જ્ઞાન-દર્શનમય છે. એકલો જ્ઞાતા-દૃષ્ટાના સ્વભાવથી ભરેલો અને અનૂપ (એટલે) એને કોઈ ઉપમા નથી. શું ઉપમા દેવી ? એ ચીજ જ મહાન પદાર્થ (છે), સર્વજ્ઞ સ્વભાવી ભગવાન, જેનામાં સર્વજ્ઞ સ્વભાવ અનાદિનો પડ્યો છે. સર્વદર્શી સ્વભાવ અનાદિનો પડ્યો છે. આ કીધું ને જ્ઞાન-દર્શન ? અનાદિનો અંદર સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી શક્તિરૂપે આખો સ્વભાવ પડ્યો છે. એને શું ઉપમા આપવી ? ઓ..હો..હો...! એ ભગવાનઆત્માને ઉપમા કોની દેવી ? એવી મહાન ચીજ ! જે રજકણમાં ન હોય, કર્મમાં ન હોય, શરીરમાં ન હોય, પુણ્ય-પાપના ભાવમાં એ ચીજ નથી. એવી એ ચીજ પોતે વર્તમાન, હોં ! અરૂપી, ચિન્મૂરતિ, અમૂર્તિક, ચિન્મૂરતિ, ઉપમારહિત. અરે..! એણે આત્માને સાંભળ્યો નથી કે આત્મા કેવો (છે) ? હેં ?

મુમુક્ષુ :- ઉપમા આપીને (સમજાવો)

ઉત્તર :– ઉપમા કોની દેવી એને ? ઇ એના જેવો. રૂપીની ઉપમા એને શી રીતે દેવી ? અનુપમ પદાર્થ, અલૌકિક પદાર્થ. શેની દેવી ? કહો ! ઘીનો સ્વાદ ચાખ્યો છે કે નહિ ? ઘીનો સ્વાદ ચાખ્યો છે કે નહિ ? તમને તો પહેલેથી મળ્યો હોય, ઘરે ભેંસો હતી તે. હેં ?

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– પણ એને ખબર પડે તો ઉપમા આપીને બતાવો. ઘીનો સ્વાદ ઉપમા આપીને બતાવો.

મુમુક્ષુ :– ઇ તો ખાયને બતાવે.

ઉત્તર :– ઇ તો ખાયને થયું, ઇ તો જાણીને થયું. ઉપમા આપીને બતાવો એમ મેં તો કહ્યું છે. ઘીનો સ્વાદ તમારા ખ્યાલમાં છે, ઉપમા આપીને બતાવો. ક્યા પદાર્થની સાથે ઉપમા આપીને બતાવો. કહો ! તમે તો ઘરે ભેંસના ઘી ખાધા છે, હેં ? એના ઘરે તો ભેસું-બેસું હતી. એના બાપને હતી ને ? એના બાપના બાપ પણ (હતા), ઘર ઠીક હતું. સમજાણું ? એ..ઇ...! ભાઈ ! ડોસા ઘરે રાખતા હશે કે નહિ પહેલા ? હેં ? રાખતા ને ? મોટું ઘર હતું ત્યાં. કહો, સમજાણું ? શું કહે છે ? લાવો, બતાવો, ઘીનો સ્વાદ બતાવો. લાવો, ઉપમા કોઈ પદાર્થની. સાકર જેવું ? ગોળ જેવું ? કેળા જેવું ? ઘી-તેળા જેવું ? ઘી-તેલા નથી આવતા ? તળાવમાં થાય છે. કેવું ? અરે..! જેને જડની ઉપમા ખ્યાલમાં છતાં અપાય નહિ, આ તો ભગવાનઆત્મા એને ઉપમા શું દેવી ? એમ કહે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? હોશિયાર ડૉક્ટર ઘીની ઉપમા આપી શકે કે નહિ ? નહિ ?

મુમુક્ષુ :– ઇ તો ઇંજેક્શન આપે.

ઉત્તર :– ધૂળેય ઇંજેક્શન આપતા નથી, રાગ કરી શકે છે. અહીં તો ભગવાન કહે છે, રાગ કરી શકે છે. ઇંજેક્શન તો જડની ક્રિયા છે. અરે...! ક્યાંની ક્યાં વાતું ? તત્ત્વની ખબર ન મળે, શ્રદ્ધા ઊંધી અને માને કે અમે કાંઈક ધર્મ કરીએ છીએ.

કહે છે, '(અનૂપ) ઉપમારહિત છે.' ભાવાર્થ :– 'યથાર્થપણે શુદ્ધાત્મદૃષ્ટિ દ્વારા...' ખુલાસો કર્યો છે. એટલે શુદ્ધાત્મજ્ઞાન શું એ દ્વારા જીવને જાણવો, એ દ્વારા અજીવને

જાણવો. એ અજીવ મારાથી ભિન્ન છે, એમ. આસ્રવ જાણવો. પુણ્ય-પાપના ભાવ શુદ્ધાત્મદૃષ્ટિથી જાણવા કે આ આસ્રવ પુણ્ય-પાપના ભાવ છે, એ મારામાં નથી, પણ જાણવું એમ. બંધ (એટલે) અટકેલો અથવા જડનો બંધ. સંવર, નિર્જરા કીધું ઇ. શુદ્ધાત્મદૃષ્ટિ દ્વારા શુદ્ધપર્યાય નિર્મળ થાય, રાગરહિત, પુણ્ય-પાપરહિત શુદ્ધતા એનું નામ સંવર. અને શુદ્ધાત્મદૃષ્ટિ દ્વારા નિર્જરા–શુદ્ધિ થાય એનું નામ નિર્જરા અને પૂર્ણ મોક્ષ થાય, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન એનું નામ મોક્ષ. એ શુદ્ધાત્મદૃષ્ટિ દ્વારા આ સાત તત્ત્વની શ્રદ્ધા કરવાથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

શુદ્ધ સ્વરૂપ જ્ઞાયકમૂર્તિ એની દૃષ્ટિ દ્વારા પછી આસ્રવ, બંધ એ તો વિકારી પર્યાય છે, સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ નિર્વિકારી (પર્યાય) છે. એ દ્રવ્યનું જ્ઞાન થાય એટલે એ નિર્વિકારી, વિકારી પર્યાયનું જ્ઞાન થાય. સમજાણું કાંઈ ? આ શું વળી ? શુદ્ધાત્મદૃષ્ટિ દ્વારા (એટલે શું) ? ગ્રીક લેટિન જેવું લાગે. વીતરાગની વાણી પહેલી જ મુદ્દાની પહેલા રકમની છે પણ કોઈ દિ' સાંભળી નથી.

શુદ્ધાત્મદૃષ્ટિ – આત્મા જ્ઞાન, ચૈતન્યરૂપ અનૂપ આનંદકંદ છે. એવી અંતરમાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ દ્વારા અજીવને ભિન્ન જાણવા, પુણ્ય-પાપના ભાવને વિકારી ભિન્ન જાણવા અને સંવર, નિર્જરાને પોતાની શુદ્ધ, એનાથી ભિન્ન પોતાની નિર્મળ પર્યાય થઈ તે અભેદ જાણવી, પૂર્ણ નિર્મળ પર્યાયને મુક્તિ જાણવી. એમ યથાર્થ જાણે તેને સમ્યગ્દર્શન થાય છે અને સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે. પહેલા સમ્યગ્દર્શનની આ વ્યાખ્યા. સમ્યગ્દર્શન વિના સમ્યગ્જ્ઞાન ન હોય અને સમ્યગ્જ્ઞાન વિના ચારિત્ર કે વ્રત-બ્રત હોય નહિ. કોરે કાગળે બધા મીંડા (છે). સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...!

'એટલા માટે આ સાત તત્ત્વો જાણવાં જરૂરનાં છે.' મતલબના કહ્યા હતા ને ત્યાં ? મતલબના કહો, પ્રયોજનભૂત કહો, ઉપયોગના કહો, કામના કહો કે જરૂરના કહો. 'સાતે તત્ત્વોનું વિપરીત શ્રદ્ધાન કરવું તેને અગૃહીત મિથ્યાદર્શન કહે છે.' આવી માન્યતા ઓળખાવી, ઇ સત્યથી ઊલટી (માન્યતા) કરવી એ અનાદિનો અગૃહીત મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ કહેવામાં આવે છે.

'જીવ જ્ઞાનદર્શન ઉપયોગસ્વરૂપ અર્થાત્ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છે,...' લ્યો ! પહેલી જીવની વ્યાખ્યા કરી, હોં ! પછી અજીવની કરશે. પોતે એક-એકની વ્યાખ્યા કરશે. 'જીવ

જ્ઞાનદર્શન ઉપયોગસ્વરૂપ અર્થાત્ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છે,...' ભગવાન તો આંખ્યું – ચૈતન્યદૃષ્ટા, જ્ઞાન-દર્શન એની આંખ છે. એમાં પુણ્ય-પાપના ભાવ એ કાંઈ એના સ્વરૂપે નથી. એ તો વિકલ્પ, વધેલા નખ છે. સમજાય છે ? એ આત્માનું સ્વરૂપ નથી. શરીરાદિ પર છે.

'અમૂર્તિક, ચૈતન્યમય...' છે. અભેદ છે. ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનદર્શનમય અભેદ છે. સાકર જેમ સફેદ ને ગળપણમય છે એમ ભગવાનઆત્મા જાણવા-દેખવાના જ્ઞાન-દર્શનના સ્વભાવમય છે. આહા..હા...! ફક્ત એક વ્યાખ્યા કરી–જીવની. ચેતનરૂપ વિનમૂરતિ, અમૂર્ત, અનૂપ.

જીવતત્ત્વના વિષયમાં મિથ્યાત્વ (ઊંધી શ્રદ્ધા)

પુદ્ગલ નભ ધર્મ અધર્મ કાલ, ઇનતૈં ન્યારી હૈ જીવ ચાલ;
તાકોં ન જાન વિપરીત માન, કરિ કરૈ દેહમેં નિજ પિછાન. ૩.

અન્વયાર્થ :– (પુદ્ગલ) પુદ્ગલ (નભ) આકાશ (ધર્મ) ધર્મ (અધર્મ) અધર્મ (કાળ) કાળ (ઇનતૈં) એનાથી (જીવ ચાલ) જીવનો સ્વભાવ અથવા પરિણામ (ન્યારી) ભિન્ન (હૈ) છે [તોપણ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ] (તાકોં) તે આત્મ-સ્વભાવને (ન જાન) જાણતો નથી અને (વિપરીત) ઊલટું (માન કરિ) માનીને (દેહમેં) શરીરમાં (નિજ) આત્માની (પિછાન) ઓળખાણ (કરૈ) કરે છે.

ભાવાર્થ :– પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાળ એ પાંચ અજીવ દ્રવ્ય છે. જીવ ત્રિકાળ જ્ઞાનસ્વરૂપ અને પુદ્ગલાદિ દ્રવ્યોથી જુદો છે; પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ આત્માના સ્વભાવની યથાર્થ શ્રદ્ધા નહિ કરતાં અજ્ઞાનવશ ઊલટું માનીને, શરીર છે તે જ હું છું, શરીરના કાર્ય હું કરી શકું છું, મારી ઇચ્છાનુસાર શરીરની વ્યવસ્થા રાખી શકું છું એમ શરીરને જ આત્મા માને છે. [આ જીવ તત્ત્વની વિપરીત શ્રદ્ધા છે.] ૩.

'જીવતત્ત્વના વિષયમાં મિથ્યાત્વ (ઊંધી શ્રદ્ધા).'

પુદ્ગલ નભ ધર્મ અધર્મ કાલ, ઇનતૈં ન્યારી હૈ જીવ ચાલ;
તાકોં ન જાન વિપરીત માન, કરિ કરૈ દેહમેં નિજ પિછાન. ૩.

આ જીવતત્ત્વમાં મિથ્યાદૃષ્ટિનો મિથ્યાત્વ ભાવ (કહે છે). એ 'પુદ્ગલ...' આ શરીર, વાણી, કર્મ એ પુદ્ગલ છે, આ માટી, ધૂળ છે. સમજાણું ? એનાથી ભગવાન જીવની ચાલ એટલે ઉપયોગ – જ્ઞાન-દર્શન ભિન્ન છે. એમ ન માનતા શરીર મારું ને એની ક્રિયા મારી (એમ માને) એ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ છે. એ જીવની વિપરીત માન્યતા છે. પુદ્ગલ શરીર, કર્મ, પૈસા, બાયડી, છોકરા બધું આ દેહાદિ, હોં ! એનો આત્મા અંદર જુદો (છે). આ બધું દેખાય, ધૂળ, એકેએક ધૂળ જેટલી આ બધી (છે) એ પુદ્ગલને મારા માનવા, કહો સમજાણું ? એ જીવના સ્વભાવ ને પરિણામથી એ જાત ભિન્ન છે. શું કીધું ?

'ઇનતૈં ન્યારી હૈ જીવ ચાલ;' શરીર, કર્મની દશાથી જીવની ચાલ નામ ઉપયોગ જ જુદી જાતનો છે. આહા..હા...! ચાલ લીધી, જીવની ચાલ. આ એનો ઉપયોગ જ જુદી જાતની ગતિનો છે, કહે છે. આહા..હા...! જાણવા-દેખવાનો ઉપયોગ એનાથી – જીવના પરિણામથી એ ભિન્ન ચીજ છે, આ શરીર, વાણી, કર્મ, જડ માટી. એ ભિન્ન છે તેને મારા માનવા અથવા એની થતી ક્રિયાના પર્યાયને મારી માનવી એનું નામ મિથ્યાદૃષ્ટિ, જીવના વિષયમાં એને મિથ્યાત્વ છે. જીવની શ્રદ્ધાનું જ્ઞાન નથી. કહો, સમજાણું ?

મુમુક્ષુ :– ગરજ કરી નથી.

ઉત્તર :– તમે ગરજ કરી નથી એવી. વાત સાચી છે. વાત તો એણે પોતે ગરજ કરી નથી ને ! એમ કીધું ને ? પોતાથી રખડે છે ને ? પોતે ભૂલ કરી છે ને ?

મુમુક્ષુ :– બીજું શું કરે?

ઉત્તર :– નહિ, નહિ, નહિ. ઇ વાત નહિ. પોતે કીધું હતું ને પહેલું ? મિથ્યાદર્શનને વશ (થઈને) દુઃખી (થાય છે) અને પરિભ્રમણ કરે છે, એમ કીધું હતું. એને સાચું સાંભળવાનું મળ્યું નહોતું માટે પરિભ્રમણ કરે છે, એમ નહોતું કહ્યું.

મુમુક્ષુ :– કર્મે કર્યાં છે.

ઉત્તર :– એ તો વાત જ નથી. જડ તો શું કરે બિચારા ? 'કર્મ બિચારે કૌન ભૂલ મેરી અધિકાઈ' જડ બિચારા કોણ ? માટી, એને તો ખબરેય નથી કે અમે જગતની ચીજ છીએ કે નહિ ? આને ખબર કે દી' હશે (કે) અમે શરીર છીએ. બિચારા માટી જડ છે, એને તો આ જ્ઞાન માને છે કે આ જડ છે. આને તો ખબરેય નથી કે અમે કોણ છીએ ? કર્મ જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય માટી જડ રજકણ ધૂળ છે. એને તો ખબરેય નથી કે અમે કર્મ છીએ કે અમે રૂપી છે કે રજકણ છીએ ? જ્ઞાન એને જાણે છે કે આ રૂપી રજકણ જડ માટી છે. આહા..હા...! ભારે પણ મણમાં આઠ પાનશેરીની ભૂલ કરી છે ને ? કહે છે. આખેઆખી.

જીવની ચાલ આ પુદ્ગલથી જુદી (છે). એને કહે છે કે, ના, ના મારી ચાલ આને લઈને છે અથવા એ મારે લઈને ચાલે, એ બધા અજીવ મારે લઈને ચાલે, બોલે. જુઓ ! વર્ણ ફરે, આમ થાય. કોળિયા લઈએ, દાળ-ભાત લઈએ, શાક લઈએ, પાણી પીએ, એ બધું અમે કરીએ છીએ. પણ આ જડની ક્રિયાથી એની ચાલ જુદી છે. એ તો જાણનાર-દેખનાર છે. આ ક્રિયા તારી ક્યાંથી આવી ? એ ક્રિયા આત્માની ક્યાંથી આવી ?

મુમુક્ષુ :– માને છે ને?

ઉત્તર :– એ એમ જ માને ને ! ન માને તો એનું મિથ્યાત્વ ટકે શી રીતે ? અનાદિથી મિથ્યાદૃષ્ટિ રહ્યો છે. અનંતવાર ત્યાગી થયો પણ મિથ્યાદર્શન શું કહેવાય એનું એણે જ્ઞાન કર્યું નથી. એમાં બહારમાં શું છે ? એ તો અનંતવાર થયું. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં તો કહે છે, પાંચથી જીવનો ઉપયોગ અને પરિણામ જુદાં છે, એમ કહેવું છે. શરીરમાં કે કર્મમાં આત્મા નથી, પુણ્ય-પાપમાં આત્મા નથી. '(તોપણ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ) તે આત્મસ્વભાવને જાણતો નથી...' એ પુણ્ય-પાપના રાગ ને શરીર, વાણી, મન ને આ ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ તત્ત્વો એનાથી જુદો છું એમ જાણતો નથી. જુદો જાણવાનો ભેદજ્ઞાનનો કોઈ દિ' પ્રયત્ન કર્યો નથી.

મુમુક્ષુ :- કહેવામાં તો.

ઉત્તર :- કહેવા શું એ તો જડની પર્યાય છે. ભાષા જડની અવસ્થા છે, આત્મા ક્યાં બોલે છે ? આકરી વાત છે, ભાઈ ! આહા..હા...!

'(તોપણ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ) તે આત્મસ્વભાવને જાણતો નથી...' એ બધાથી જુદી ચીજ છે પણ જુદો જાણતો નથી. એકમેક, એકમેક... જાણે હલોહલ થઈ ગયો. શરીર સારું તો હું સારો, શરીર ઠીક નહિ તો મને ઠીક નહિ, આને રોગ આવે તો હું રોગી થઈ ગયો, આને નીરોગ થાય તો હું નીરોગી થઈ ગયો. મૂઢ તે મૂઢ (છે). કહે છે કે, શરીરની ક્રિયા ઠીક હોય તો મને ઠીક, અઠીક હોય તો મને અઠીક, એમ એ શરીરની ચાલથી જીવની ચાલ જુદી છે એમ જાણતો નથી. આહા..હા...! ભાષા પમ કેવી કરી છે ! કાળ ચાલ. આવે છે, નહિ ? ભાઈ ! કાળ ચાલ આવે છે. ઓલા દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ. 'બનારસીદાસ'માં નહિ ? કાળ ચાલ આવે છે. કાળને ચાલ કીધી છે. ત્યાં કાળને ચાલ કીધી છે. દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ લીધા છે. ચાલ છે, સાચી વાત છે.

કહે છે, ભગવાનઆત્મા એ પાંચ દ્રવ્યો જેટલા છે – ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ, આકાશ, કાળ ને પુદ્‌ગલ એનાથી તદ્દન જુદો. પુદ્‌ગલના એક રજકણે રજકણથી જુદો (છે). એમ જુદું સ્વરૂપ છે એમ એણે જ્ઞાન કર્યું નથી. 'ઊલટું માનીને...' ઊંધું માનીને 'શરીરમાં આત્માની ઓળખાણ કરે છે.' લ્યો ! એ શરીરની ક્રિયા હું, આ હું ને આ હું એમ માને છે તેનું નામ મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની કહેવામાં આવે છે. એ મિથ્યાદર્શન અનાદિનું એણે પકડ્યું છે, એને છોડ્યું નથી માટે રખડી રહ્યો છે. એની વ્યાખ્યા કરશે. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)